

POR UN MEDIO RURAL HABITADO E HABITABLE. C.D.R. “O VISO”

Comarca da Limia (Ourense)

Edesio Díaz González

RESUMO

O Centro de Desenvolvemento Rural “O Viso” é unha entidade con máis de 30 anos de historia que xorde dun proceso de desenvolvemento comunitario en Lodoselo -unha aldea concello de Sarreaus (situado ao sueste de Ourense)- espallándose progresivamente á comarca da Limia, que foi dando resposta ás necesidades de persoas do seu contorno máis próximo -hoxe persoas de avanzada idade- concibidas como as protagonistas do proxecto porque tomaron parte no seu deseño e o senten de seu. Así mesmo, intervénse coa comunidade, menores, persoas adultas, persoas migrantes... pónse en valor “o modo de facer da vida rural” e se impleméntase en coordinación cos axentes sociais da comarca para facilitar mellores condicións de vida e xerar procesos de cambio persoais e sociais, na procura dun medio rural habitado e habitable.

Presentárase inicialmente unha achega descritiva á actividade da organización na actualidade e exporase, posteriormente, unha sucinta análise interna contraponendo, por unha banda, as súas debilidades e, pola outra, as súas fortalezas dende a perspectiva do autor deste artigo como traballador social en activo nesta.

PALABRAS CLAVE

Desenvolvemento, comunidade, rural, inclusión, social.

RESUMEN

El Centro de Desarrollo Rural “O Viso” es una entidad con más de 30 años de historia que surge de un proceso de desarrollo comunitario en Lodoselo -un pueblo del Ayuntamiento de Sarreaus (situado al sudeste de Ourense)- expandiéndose progresivamente a la Comarca de A Limia, que fue dando respuesta a las necesidades de personas de su entorno más próximo -hoy personas de avanzada edad- concebidas como protagonistas del proyecto porque tomaron parte en su diseño y lo sienten suyo. Al mismo tiempo, se interviene con la comunidad, menores, personas adultas, personas migrantes... poniendo en valor “el modo de hacer de la vida rural” e implementándolo en coordinación con los agentes sociales de la comarca para facilitar mejores condiciones de vida y generar procesos de cambio personales y sociales, en la procura de un medio rural habitado y habitable.

Se presentará inicialmente una aproximación descriptiva a la actividad de la organización en la actualidad y se expondrá, posteriormente, un sucinto análisis interno contraponiendo, por un lado, sus debilidades y, por otro, sus fortalezas desde la perspectiva del autor de este artículo como Trabajador Social en activo en la misma.

PALABRAS CLAVE

Desarrollo, comunidad, rural, inclusión, social.

ABSTRACT

“O Viso” Rural Development Centre is an entity with more than thirty years of history which arises as a result of a community development process in Lodoselo -a village of the Concello de Sarreaus (located in the southeast of Ourense) - spreading progressively to the Limia region by meeting the needs of its local people -today elderly people- who were the target of the project since they took part in its design and who feel it theirs. Meanwhile, actions are performed with the community, minors, adults, migrants... taking into account “the rural way of doing things” and implementing it in coordination with the social agents of the region to provide better life conditions and to generate processes of personal and social change in search of an inhabited and habitable rural environment.

A description of the organisation’s activity nowadays will be initially presented, followed by a concise internal analysis contrasting, on one hand, its weaknesses and on the other hand its strengths from the point of view of this article’s author as an active social worker in the same organisation.

KEYWORDS

Development, community, rural, inclusion, social.

INTRODUCCIÓN

Para coñecer as orixes do Centro de Desenvolvemento Rural “O Viso” cómpre remontarse á asociación cultural “O Cruceiro”, creada no 1985, como resposta ás inquedanzas dun grupo veciñal, que tratou de pór en valor a cultura rural galega. Posteriormente, no ano 1990, froito da observación das necesidades do seu contorno máis próximo e, da vontade de lles dar resposta a estas, nace o Centro de Desenvolvemento Rural “O Viso”, baixo o lema de Antonio Gandoy -fundador de Preescolar na Casa- (citado en López e Candía, 2014) que serve de faro a todas as súas actuacións: “O que é necesario, ten que ser posible” sostendo que, cando existe o convencemento de que algo é xusto, se teñen que procurar as fórmulas para levalo a cabo (páx. 198).

O proxecto nace, pois, nos oitenta en Lodoselo -vila pertencente ao concello de Sarreaus (un dos once municipios da comarca da Limia, situada ao sueste de Ourense)-, momento no que tiñan lugar os concellos abertos e onde a veciñanza participaba medio día á semana en traballos comunitarios: meter a auga ás casas, acondicionar os camiños... circunstancias propicias en clave relacional para a xeración dun proceso de desenvolvemento comunitario -froito da unión inicial entre veciñanza do contorno máis próximo de Lodoselo e Sarreaus; ampliando as fronteiras da iniciativa progresivamente cara a outros pobos deste concello contando coa participación dalgún párroco-.

Lodoselo é unha vila do concello de Sarreaus, no interior de Ourense, unha máis das moitísimas que hai en Galicia e que se está quedando case sen xente; moi poucos nenos e nenas, mocidade e -comparativamente- moitas persoas de avanzada idade. Na actualidade hai unhas 60 casas abertas durante todo o ano; na metade delas viven dúas persoas maiores de 65 anos e noutro terzo unha persoa tamén maior de 65; hai algunha casa na que vive unha persoa menor de 65 anos e só en 16 casas viven 3 ou máis persoas... Datos que permiten concluír que o medio rural limiao, neste momento, é un contexto de desesperanza; hoxe vivir na aldea que para algunhas persoas é unha moda, supón para outras moito sufrimento, estar man a man coa soidade, coa morte. Se a grande ilusión das e dos nosos antepasados (descendentes e ascendentes) era ter terra e casa propia, a frustración actual é que, acadadas casa e tera, non hai xente (Rodríguez e Bohórquez, 2010). Trinta anos despois, o C.D.R. “O Viso” é una entidade independente sen ánimo de lucro, declarada de Utilidade Pública, que traballa principalmente na Comarca da Limia.

A misión da entidade é “acompañar a xente do medio rural da Limia en procesos de desenvolvemento que asumen o desafío de facer medrar a toda a persoa e a todas as persoas”. A súa visión é ser un referente da “utopía realizable” no medio rural galego, cunha estratexia de desenvolvemento integral dirixida á poboación rural máis vulnerable da comarca da Limia; a través de accións de carácter social, educativas, informativas, económicas,

de formación e emprego para que a comunidade permaneza no seu medio, en mellores condicións e cunha maior calidade de vida.

A súa filosofía bebeu das fontes do desenvolvemento comunitario e da pedagogía freiriana “hai que ir ás persoas, querelas, aprender delas, empear co que teñen, construír sobre o que saben. E cando o traballo remate, saberán das e das e dos mellores líderes: fixérono elas mesmas”. Así, se nun primeiro momento -antes dos 90 e na escola da vila- se desenvolvían accións de reforzo socioeducativo daquela denominadas “Dobleescola”; posteriormente, xa na antiga casa reitoral -que tomaría o nome de albergue do Pobo Escola-, fóronse desenvolvendo actividades de educación para persoas adultas, animación sociocultural a través de campamentos de verán e do desenvolvemento do pobo-escola -un auténtico proxecto educativo- (Rodríguez, citado en Cid e Peres, 2007).

Rodríguez (Cid e Peres, 2007), precursor e portavoz da entidade, concibe a acción socioeducativa como “unha acción coa vila, da vila e para a vila”. A destinataria das accións que se desenvolven é a comunidade, sobre todo maiores e menores. O colectivo principal co que se desenvolven as actividades son menores das cidades galegas, porque no rural cada vez hai menos nenos e nenas. Hai actividades que oferta a entidade, e outras que demanda o público: colexios de ensinanza primaria e secundaria de toda Galicia, grupos de particulares etc.

Segundo sinala Rodríguez (2017) trátase de recuperar o que toda a vida se fixo nas zonas rurais “se queríamos ter luz ou auga xuntábase a veciñanza e facíase. Máis alá de cousas privadas, hai cousas comunitarias. Nós recollamos a idea. O obxectivo é mellorar a calidade de vida da xente que está no medio rural. As persoas da cidade cando veñen din que isto é vida, pero as e os que estamos aquí respiramos soidade, abandono, morte... Queremos converter o medio rural en habitable, non só en visitable”.

Os valores que lle dan corpo a esta experiencia son a inqueda e o compromiso prioritarios do C.D.R. “O Viso” -o seu verdadeiro norte en todos os seus programas-, por desenvolver unha auténtica educación integral. Esta exprésase na mística e no entusiasmo que se quere brindar e que se recolle na pedagogía e metodoloxía:

- Da liberación, da liberdade interior e da conciencia crítica.
- Do diálogo, da convivencia pacífica e do sentido democrático.
- Da expresión, da creatividade e da acción.
- Do sentido das persoas, dos valores, en concreto pola garantía dos valores éticos fundamentais (da xustiza absoluta coas persoas e coa historia, a convivencia fraterna, o respecto e a acollida).
- Do sentido do ben común, da pertenza a un pobo e da conciencia histórica.

2. OBXECTIVOS

Os obxectivos da entidade están vinculados ao medio rural e aos colectivos desfavorecidos -art. 4 do seu estatuto de funcionamento- (Centro de Desenvolvemento Rural O Viso, 2018):

- Ser lugar de encontro e coordinación de institucións, grupos e persoas que traballan e están preocupadas polo medio rural e a súa específica problemática.
- Realizar análises e estudos obxectivos sobre a situación actual e as perspectivas de futuro das zonas rurais.
- Ser centro de iniciativas tendentes a impulsar e canalizar accións conxuntas coas diversas administracións (local, provincial, autonómica, estatal e internacional) entidades e institucións, públicas e privadas, tendentes á solución dos problemas das zonas rurais.
- Impulsar a educación, a formación, a información, a ensinanza e cultura popular do medio rural en todos os seus aspectos e promover o desenvolvemento e progreso humano, económico e social deste.
- Apoiar cantas iniciativas aparezan a favor da revalorización humana, técnica e económica, da agricultura e da gandería, á vez que se promove a busca de novas actividades sociais e económicas, nadas dun posible mellor aproveitamento dos recursos humanos e naturais.
- Promover a participación de todos os membros da comunidade e prestar servizos a todos os sectores de poboación: infancia, mocidade, mulleres, persoas de avanzada idade e outros colectivos en situación de marxinación social, na afirmación da súa propia identidade rural e con referencia especial á familia.
- Organizar cantas actividades sexan precisas para a mellor información e formación nos diversos campos: economía social, emprego, cooperativismo, asociacionismo, necesidades de equipamento e asistenciais, rehabilitación do medio físico natural, protección da biodiversidade, eficiencia no uso dos recursos naturais, economía, transformación e comercialización agraria e gandeira, animación sociocultural, lúdicas e de potenciación da expresión e comunicación, do artesanado, turismo rural etc.
- Ser unha entidade prestadora de servizos á mocidade na que se integrarán mozos e mozas con idades comprendidas entre os 14 e os 30 anos; organizando cantas actividades sexan precisas para alcanzar todos os fins incluídos no artigo 4.º (fins desta asociación) de forma específica para este sector da poboación.
- Prestar especial atención e apoio, a través de programas específicos aos colectivos de persoas con diversidade funcional, enfermas mentais,

menores en situación de conflito e risco social, migrantes, minorías étnicas, persoas de etnia xitana... e outros colectivos en situación de vulnerabilidade.

- Encamiñar todas as actuacións a fomentar o desenvolvemento do principio de igualdade de xénero.
- Ser unha entidade de acción voluntaria que promova e fomente a formación, a sensibilización, a información e a participación de voluntariado na entidade e outras asociacións ou entidades e programas de voluntariado.

3. PERSOAS DESTINATARIAS

As persoas destinatarias dos programas de intervención, dos servizos ou equipamentos do C.D.R. “O Viso” son as persoas de avanzada idade e/ou dependentes, menores en idade infantil, primaria e xuvenil, mocidade en xeral, poboación adulta, as denominadas persoas en risco de exclusión social ou situación de vulnerabilidade etc.

4. EXECUCIÓN

No que atinxe á abordaxe comunitaria do C.D.R. “O Viso” no momento en que é preciso informar á veciñanza proponse unha xuntanza -xeralmente un domingo- na antiga escola da vila onde se abordan determinadas cuestións como cubrir novas necesidades etc. práctica que se desenvolvía nas orixes da iniciativa cando a comunidade precisaba xuntarse para debater algún tema comunitario a un toque de campá.

Dende o equipo multidisciplinar do C.D.R. “O Viso” desenvólvese unha metodoloxía participativa procurando a máxima da implicación e autonomía das persoas destinatarias en todas as actividades. Así pois, a metodoloxía de traballo segue, xeralmente, o seguinte proceso:

- Coordinación entre as e os profesionais do equipo multidisciplinar por áreas de traballo, que se materializa en reunións de coordinación endóxeas para programar o traballo que se vai desenvolver e avaliar, o que se ten feito.
- Coordinación interdisciplinar cos outros axentes sociais da rede institucional pública -servizos sociais comunitarios básicos-, institucións educativas -colexios e institutos- privada -tecido empresarial-, de iniciativa social -outras entidades sociais da comarca ou fóra dela-, movemento veciñal, tecido empresarial etc. para reforzar, mudar, adaptar e crear novas sinerxías que permitan a implementación axeitada dos proxectos nun diálogo continuado por darlles resposta ás necesidades da comarca e das xentes que nela habitan.

- Intervención e fase operativa dos proxectos, dende o que dá apertura aos programas, as súas intensidades, forma de participación. Edítanse diferentes medios informativos -carteis e dípticos- que se reparten polos principais centros de interese da comarca e actualízanse as redes sociais e páxina web para chegar á cidadanía.

5. ÁREAS DE ACTUACIÓN E ACTIVIDADES

A derradeira reformulación do Plan estratéxico e do organigrama da entidade deu cabida a 4 grandes áreas de traballo na entidade:

A educativa-ambiental e de promoción dos contornos rurais que se compón dos seguintes programas e equipamentos:

- Pobo-escola. Seguramente o programa máis coñecido. Ven ser, segundo apuntan, Rodríguez e Bohórquez (2010):
- “Un museo vivo”: o importante son as persoas (non tanto os obxectos), compartir o presente e o futuro -o proxecto- sen esquecer o pasado onde se enraíza a identidade cultural. Dende o 1994 a través de actividades organizadas promóvese unha ocupación activa, útil e creativa do tempo libre dispoñible polas persoas máis maiores xa que son estas, as que actúan como portavoces da súa propia cultura a través dos obradoiros que se ofertan en dito proxecto, ao tempo que se potencia o contacto coa natureza, o seu coñecemento e respecto. É unha experiencia educativa e concienciadora a nivel comunitario na que a vila de Lodoselo se transforma nunha escola que da a coñecer os seus valores, costumes e actividades. A propia veciñanza é a “mestra” que ensina as actividades rurais co apoio do equipo encargado da dinamización da entidade. (páx. 25)
- Estas actividades (facer o pan no forno comunal, fiado, elaboración de tinturas naturais, cestería, paseo en burro, coidado de animais de curral, actividades medioambientais, traballos de horta e invernadoiro etc.) ofértanse a grupos escolares, asociacións e entidades culturais, coa posibilidade de pasar un ou varios días de convivencia no Albergue de Lodoselo.
- Albergue. Na antiga casa reitoral -que foi de labranza- restaurada e habilitada, dispónse de aloxamento durante todo o ano para os grupos que queiran coñecer e participar desta experiencia, ou que simplemente prefiran aloxarse, para levar a cabo as súas propias actividades: colexios, movementos infantís e xuvenís, persoas maiores, grupos de formación e tempo libre, asociacións, familias, amizades etc. Conta cunha capacidade de 40 prazas, dispostas en liteiras. O equipamento está adaptado e sen barreiras arquitectónicas. O equipamento permite acollerse a calquera destas tres posibilidades: utilización dos locais cos que conta a casa: comedor, biblioteca, habitacións, baños, salas de re-

unión, xogos etc.; servizo de cociña; dispoñer do equipo de educadores e educadoras sociais da entidade.

- Aula da Natureza. Espazo pechado con invernadoiro -propicio para os cultivos-, equipamentos para os animais (entre outros hai coellos, ovelhas, galiñas -de varias razas-, burros etc.). No quefacer da entidade tentouse transmitir moito máis que a mera experiencia da natureza, senón tamén, a da comunidade en clave de educación ambiental: participar, axudar, colaborar, contribuír, intervir... non é cuestión de tratar o medio como unha entidade disociada das persoas, polo que, non se pode separar o humano do medio.
- Concibindo a vila en toda a súa dimensión, ao albergue e á aula da natureza como espazos educativos, neles teñen lugar:
- Campamentos de verán nos meses de xullo e/ou agosto nos que participan menores da bisbarra, principalmente, pero tamén fóra dela. Ademais das actividades de lecer e tempo libre, no campamento desenvóléronse obradoiros medioambientais e de posta en valor do acervo cultural galego.
- Obradoiros de reciclaxe, plantas medicinais, plantación, reutilización coa finalidade de que as e os menores comprendesen a problemática ambiental desencadeada polos lixos domésticos e como contribuír a atallalos. Tentase mellorar o seu coñecemento sobre o medio natural máis inmediato, coñecer as técnicas básicas de compostaxe para a transformación dos residuos orgánicos en compost. Obradoiros de ornitoxía, en colaboración coa Sociedade Galega de Ornitoxía e o Grupo de Rehabilitación da Fauna Autóctona e o seu hábitat (GREFA).
- Ludo-biblioteca itinerante, actividade a través da cal se achegan ás persoas da comarca ferramentas para o seu tempo de lecer, facendo cousas tales como o préstamo de xogos tradicionais e do mundo e a cesión de material didáctico, divulgativo etc.
- Actividades lúdicas para toda a comunidade, celebración de festas e costumes populares, día das persoas maiores, Entroido, magosto etc.
- Programa de educación infantil-familiar incorporado dende 2015, e que rebrota o alento do Preescolar na Casa dende 1977 -na Limia dende o 1985 ata o 2012- concíbese como un servizo socioeducativo e de apoio ás familias coa posta en marcha de espazos de encontro educativos. Encontros semanais ou quinquenais que potencian unha parentalidade positiva nos que participan as familias e as crianzas e unha profesional da entidade. Unha persoa educadora, animadora, mediadora de interaccións entre as persoas adultas e as menores en idade infantil, promotora de reflexións educativas sobre estilos e pautas de crianza.

- Programa de conciliación en períodos non lectivos como o verán ou o Nadal, aproveitando espazos públicos como a Casa da Cultura e da Xuventude do Concello de Xinzo de Limia e combinándoos coas instalacións de Lodoselo. Nestes tense dado atención a menores en idade infantil e primaria mediante un proposta socioeducativa e de animación no tempo libre.

Área de atención á comunidade: servizos de proximidade.

- A idiosincrasia dos servizos de proximidade foi ir tecendo unha estratexia integral para por en valor “o dereito das persoas a envellecer no seu medio”, a través dunha carteira de servizos que van dende o comedor social e no domicilio, hixiene e coidados persoais, fisioterapia e rehabilitación, terapia ocupacional, atención psicosocial, podoloxía, actividades físicas e lúdicas e transporte adaptado. Son de destacar:
- O centro “Lodoselo” é un equipamento diúrno para a prevención da dependencia a través do cal se fomenta a autonomía persoal e se lles presta apoio ás familias da contorna. Trátase dun centro aberto ás persoas, para a comunidade rural, onde son parte activa e non só receptoras de servizos. Conta cos seguintes servizos: manutención; hixiene e coidados persoais; fisioterapia e rehabilitación; terapia ocupacional, atención psicosocial; podoloxía; actividades físicas e lúdicas; servizo de transporte adaptado para traslados ao centro.
- Vivenda comunitaria “A túa outra casa” conta cunha capacidade para albergar a 12 persoas maiores e os servizos de manutención, lavado de roupa, limpeza e apoio preciso para a realización das actividades da vida cotiá segundo as necesidades particulares (aseo, coidados, administración de medicación...). Conta con dúas camas para unha estancia temporal en situación de emerxencia e/ou circunstancias especiais. Optouse por un modelo de convivencia próximo, na medida do posible, ós modos de vida normalizados supoñendo unha alternativa de continuidade á vivenda habitual.
- O centro de inclusión é un establecemento aberto, non residencial, destinado fundamentalmente a promover a inclusión e participación de toda a comunidade, como medio e tránsito á sociedade onde se oferta:
- Comedor social. En funcionamento dende febreiro de 1999, inicialmente, tivo lugar no comedor da antiga casa reitoral e, dende o 2012, ten lugar no centro de inclusión, contando cunha capacidade para 30 persoas. Dispón de xantar de luns a domingo, todos os días do ano, no que se oferta o servizo ás persoas que o precisen. O servizo conta con subministración externa, naqueles casos en que non poida acudir ao centro ou prefira recibir unha bandexa no seu domicilio. Dispone de prezos adaptados, a segundo capacidade adquisitiva, logo de valoración social, da idoneidade de implementación deste servizo e a súa modalidade.

- Servizo de lavandería de luns a venres, no que se recolle no domicilio das persoas usuarias a roupa e se devolve xa lavada e lista para o seu uso.
- Servizo de hixiene e roupeiro para fomentar a hixiene das persoas usuarias e o seu coidado persoal, cóntase con duchas adaptadas para aquelas persoas que o precisen.
- Servizos no domicilio:
- Coa finalidade de que as persoas de avanzada idade e/ou dependentes poidan permanecer no seu fogar e cunhas mellores condicións de vida, tamén se ofrecen os seguintes servizos para aquelas persoas maiores e as súas familias e persoas coidadoras: servizo de transporte adaptado; servizo de terapia ocupacional e rehabilitación no domicilio; servizo de rehabilitación físico-funcional; servizo de préstamo de axudas técnicas; servizo de acompañamento hospitalario e xestións básicas.

Área de inclusión social e laboral.

- “Ruralempregate”. Programa para a incorporación social e laboral de persoas en risco de exclusión. Conta cos seguintes servizos:
- Información, valoración, orientación e asesoramento social.
- Servizo de apoio á inclusión sociolaboral a través de itinerarios de inclusión nas súas dúas liñas (Decreto 61/2016):
- Sección de inclusión básica para a incorporación persoal e social de persoas en risco de exclusión. No marco destes itinerarios desenvólvense actuacións formativas de español básico para mulleres migrantes, de habilidades sociais, e actividades de promoción da interculturalidade entre outras.
- Sección de inclusión e transición ao emprego para a inserción sociolaboral de persoas en risco de exclusión. No marco destes itinerarios incorpórase formación ocupacional adaptada a persoas en risco de exclusión e con posibilidade de empregabilidade na zona de actuación (axudante de cociña, mantemento de xardíns e espazos verdes sostibles, acondicionamento e conservación do medio natural, tapicería etc.). Tamén se desenvolven obradoiros mensuais de animación sociolaboral en grupo. Outro dos servizos cos que conta é o de intermediación laboral co empresarioado ou particulares que demandan recursos humanos.
- Cóntase coa homologación por parte do Servizo Público de Emprego de Galicia das dúas especialidades de atención sociosanitaria a persoas dependentes -en institucións sociais e no domicilio- e, recentemente, obtivéronse a de dinamización comunitaria e de actividades de tempo libre infantil e xuvenil.

- Programa de emerxencia social para persoas en situación de risco ou exclusión social. A través da coordinación interdisciplinar cos servizos sociais comunitarios básicos da comarca préstaselles acollida e asesoramento ás persoas usuarias procurando a súa inclusión activa nos tramos da solicitude de prestacións de ingresos mínimos (RISGA, AIS...). Dispónse do servizo de repartimento de produtos básicos de alimentación; hixiene e de limpeza do fogar; bombonas de gas; pago puntual de alugueiros, facturas de subministración da auga ou da luz etc.
- Subscrebiuse un convenio co Banco de Alimentos de Ourense para a percepción periódica de alimentación, e tamén se actúa como Organización Asociada de Reparto (OAR) do Fondo Europeo de Axuda ás Persoas máis Desfavorecidas (FEAD). Participouse en eventos benéficos e campañas solidarias onde a recadación acadada vai dirixida ás persoas beneficiarias deste programa.

Área de información e participación social.

- Centro de Información Xuvenil e servizos integrados da Limia, actualmente o único da Comunidade Autónoma de Galicia que non pertence a ningún organismo público, dende o 2000, a través do cal se pretende achegar á sociedade limiá todas aquelas informacións que poidan ser do seu interese e utilidade, así como facilitar o acceso a axudas, subvencións e outros recursos que poñen en marcha as diferentes administracións. Deste xeito, facilítase pois a toda a comunidade, especialmente á mocidade, a inserción laboral, a mellora da formación profesional e educativa, a promoción do asociacionismo e a participación social e cultural. Campañas informativas e de sensibilización: Día Internacional das Mulleres, Día de Loita Contra a Violencia de Xénero, Día mundial de Loita Contra o VIH/SIDA, Día Internacional do Voluntariado, Día Internacional dos Dereitos Humanos etc.
- Comercio xusto e Escola de Tempo Libre “Limicorum”. Desenvolvemento de campañas de sensibilización sobre comercio xusto nos institutos de ensino secundario da zona e nalgúns dos días de feira na Vila de Xinzo de Limia. Realización do Curso de Monitor/a de Actividades de Tempo Libre no Período Estival e non Lectivo.
- Acción voluntaria. Desenvolvemento do Servizo de Voluntariado Europeo (SVE) e da acción voluntaria. Considérase clave o recoñecemento do tempo e da dedicación de todas as persoas que suman ao proxecto polo que se conmemora a acción voluntaria e comunitaria con encontros lúdicos nas instalacións de Lodoselo.

6. COORDINACIÓN E ALIANZAS

O C.D.R. “O Viso” forma parte dende o ano 1990 da Confederación de Centros de Desenvolvemento Rural “COCEDER”, froito da unión entre tecido produ-

tivo rural espallado pola xeografía española para optaren ao financiamento estatal e xuntaren sinerxías a favor da sustentabilidade das zonas rurais.

Segundo sinala Rodríguez (2002):

“Por todo isto é necesaria unha cultura de alianzas entre o campo e a cidade (plataforma rural), entre as persoas produtoras e as consumidoras porque na medida en que se afronte ese desafío haberá esperanza. Pero, non hai camiño feito para a transformación, a transformación é o camiño. E, para transformar hai que participar porque só participando se aprende a participar”. (páx. 4)

Ata o ano 2017 a principal fonte de financiamento fora a convocatoria anual dos fondos do IRPF (0,7 %) dende o Ministerio de Sanidade, Servizos Sociais e Igualdade (MSSSI); as actuacións subvencionadas dende a Consellería de Política Social -que contan, nunha importante porcentaxe, co cofinanciamento do Fondo Social Europeo e do Fondo Europeo de Desenvolvemento Rexional-; a Deputación de Ourense e, tamén financiamento privado, como a da Obra Social “La Caixa” entre outras. Segundo consta na Memoria anual do ano 2016 (C.D.R. “O Viso”, 2016), a organización ten unha dependencia do 62 % de fondos públicos, e unha xeración de recursos propios do 38 % -provenientes da aldea escola e, sobre todo, da vivenda comunitaria e dos servizos de proximidade-.

Mantense unha coordinación continuada cos axentes sociais da Comarca da Limia a través da subscrición de convenios de colaboración e a realización de reunións de coordinación periódicas para debater aquelas cuestións que lle afectan á comarca, ás persoas usuarias e/ou participantes coas que se intervén etc. Por suposto tamén se considera a comunidade como un dos piares do proxecto, polo que, de cando en cando se convoca para analizar ou debater cuestións comunitarias.

No que respecta á rede institucional pública, cabe destacar a coordinación cos servizos sociais comunitarios básicos dos municipios que conforman a comarca, o Dispositivo Técnico-Comarcal de Inserción Sociolaboral de Sarreaus. Fórmase parte como entidade membro da Rede galega de loita contra a pobreza e a exclusión social “EAPN-Galiza”. Subscribíronse convenios de colaboración coa Universidade de Santiago de Compostela e coa Universidade de Vigo, coa Universidade de Tras-os-Montes e Alto Douro (UTAD). Convenio de colaboración cos institutos de ensino secundario IES Cidade de Antioquía e IES Lagoa de Antela, e tamén cos CEIP da comarca. Mantense coordinación con outras entidades de iniciativa social como APES Asociación para a Promoción da Educación Social, a delegación local da Cruz Vermella, a Fundación Juan Soñador, Asociación Centro “Trama”, Emaús Fundación Social, Asociación Filantrópica Boa Vida Inclusión Social Activa de Pontevedra, co Banco de Alimentos de Ourense, co Servizo Xeral de Penas e Medidas Alternativas de Ourense (SGPMA), co Servizo Social Penal Externo de Ourense etc. Convenio de colaboración con entidades de acción voluntaria de Hungría, Francia, Alemaña, Letonia etc.

7. PROMOCIÓN E DIFUSIÓN

Como se expuxo anteriormente, mantéñense as xuntanzas propias dos concellos abertos, no que respecta ás cuestións comunitarias que afectan as actuacións do C.D.R. “O Viso”, polo que se convoca á veciñanza para debater aqueles aspectos cun interese comunitario na medida de preservar a participación dende abaixo cara enriba e manter a idea de proxecto colectivo e comunitario.

Participábase activamente nos medios de comunicación locais e provinciais, no xornal *La Región* de Ourense, xornal *Barrios Xinzo-Verín*, dende *A Limia* etc. Dende hai uns anos actualizouse a páxina web, e estase na rede social Facebook, no Instagram, no Twitter etc.

Ao longo da súa historia participouse en numerosos encontros e/ou eventos con relación ao medio rural facendo polo tanto rede con outras entidades, organizacións, sociedade civil para dialogar sobre as problemáticas comúns e como lles dar resposta a estas tecendo rede. Participouse xunto con outros organismos do ámbito comunitario, estatal e autonómico no Proxecto Symbios no que se pretendeu achegar a realidade das zonas rurais e solucións innovadoras ao despoboamento.

8. PARTICIPACIÓN DAS PERSOAS DESTINATARIAS E DA COMUNIDADE

Inicialmente e, como se dixo, o proxecto de desenvolvemento comunitario nace una época dos “concellos abertos” onde medio día á semana a veciñanza se dedicaba a limpar as rúas, meter a auga ás casas... Ao longo dos anos e coa teima de darlle resposta ás necesidades da xente das vilas, fóronse xerando distintos recursos e equipamentos para a atención -sobre todo- das persoas maiores -concibidas como suxeitos e protagonistas do proxecto e das actuacións que precisaban para o seu envellecemento-.

As persoas promotoras da iniciativa cando son preguntadas pola receita ou replicabilidade do proxecto alegan a abordaxe comunitaria e diacrónica que permitiu chegar ata a actualidade. Destacan as achegas altruístas de moitas mulleres que contribuíron a que, moitos servizos, se puidesen materializar.

Nos últimos anos tamén se celebrou unha xornada de convivencia para voluntariado, á que se convidaron as outras entidades de iniciativa social da comarca da Limia, tales como a delegación local da Cruz Vermella, Asociación LIMISI Diversidade Intelectual, Cáritas interparroquial “Val do Salas”, Asociación ALGARIA Discapacidade Física, as persoas que traballan, son voluntarias, e/ou están vinculadas con estas para conmemorar e pór en valor o traballo voluntario e comunitario das persoas nunha xornada lúdica en Lodoselo.

O proxecto “Axúdame a quedar” que é o slogan co que se coñecen os servizos de proximidade nace tendo en conta as necesidades detectadas na súa zona de actuación, recollidas no *Estudo sobre a demanda potencial da prestación de servizos para persoas maiores na comarca* editado a finais do século pasado. As primeiras actuacións que xerminou este estudo eran informativas e tiñan un carácter preventivo, posteriormente, introducíronse servizos de proximidade propiamente ditos como o Comedor social, transporte... A calidade de vida depende en boa medida das posibilidades que teñan as persoas de satisfacer axeitadamente as súas necesidades fundamentais. E isto presenta un dilema non só en pensar como se pode axudar, senón, sobre todo, en como lles gustaría ás persoas destinatarias recibir esa axuda (Dirección Xeral de Maiores e Persoas con Discapacidade, 2016).

9. RESULTADOS E IMPACTO, E ANÁLISE INTERNA SOBRE OS RETOS AOS QUE SE ENFRONTA A ENTIDADE

O C.D.R. “O Viso” ten un notable impacto na comarca da Limia e fóra dela complementando onde non chegan as administración públicas. Na última memoria editada sobre a actividade da entidade do pasado ano 2017 e, desde unha óptica máis cuantitativa, cómpre destacar:

- Na área educativa-ambiental chégase anualmente a 2 500 persoas, sobre todo, a través do pobo-escola. Estas actividades permiten a xeración dun 2 % dos recursos económicos propios.
- Na área de atención á comunidade-servizos de proximidade participan anualmente unha media de 500 persoas. Esta é a principal área da entidade, en canto ao volume de persoas que atende como á xeración de recursos económicos propios que incorpora, arredor do 36 %. Tamén o é pola idiosincrasia comunitaria da entidade en tanto que a veciñanza “a sente de seu”.
- Na área de inclusión social e laboral participan anualmente 200 persoas nas súas diferentes actuacións integrais.
- Na área de información e participación social chegouse a máis de 7 000 persoas anualmente.

A nivel cualitativo:

- A consecución dos obxectivos das accións desenvolvidas.
- A atención e abordaxe de calidade das actuacións da entidade que requiren da participación das persoas destinatarias no deseño destas e na súa avaliación continuada.
- A traxectoria que avala a entidade como motor e axente de desenvolvemento rural que é referendada, en diversas ocasións, como referente na participación da comunidade.

- A atención ás necesidades reais de moitas persoas que se atopan en situacións de vulnerabilidade non cubertas polas administracións públicas no eido local a través dunha abordaxe inclusiva.
- A xeración de oportunidades laborais e o mantemento de postos de emprego dende o ámbito da economía social.
- A sensibilización ao empresariado para que, en base a accións de responsabilidade social, permitan a participación de persoas arredadas do mercado laboral en accións de formación e emprego.

Na actualidade a entidade conta con máis de vinte profesionais con contrato laboral, entre os que se atopan: persoal de administración, educadores e educadoras sociais, traballador social, psicóloga, terapeuta ocupacional, monitores de tempo libre, técnicas de atención sociosanitaria a persoas dependentes en institucións sociais, cociñeiros e cociñeiras etc. Boa parte deles como persoal con contrato laboral fixo, e outros, a través de contratacións subvencionadas como programas de cooperación, Programa de garantía xuvenil etc. No marco da economía social, e na prestación de servizos ás persoas, o C.D.R. “O Viso” sitúase como unha das entidades que empregan a máis persoas no ámbito territorial da bisbarra limiá.

O C.D.R. “O Viso” é un referente a nivel galego en canto a motor de desenvolvemento rural porque puxo en valor a axuda mutua veciñal como filosofía de base sobre a que asentarse. Os equipamentos que existen en Lodoselo foron respondendo ás necesidades da veciñanza que non quería marchar do seu contorno e ser desarraigada. Mantén ata a actualidade as súas prácticas asemblearias, xa que cando existe unha necesidade concreta xúntase a veciñanza e propónse o xeito de lle dar resposta a esta. É, polo tanto, unha referencia porque lles deu resposta ás necesidades da xente do contorno de Lodoselo mantendo os valores da axuda mutua veciñal polo que, as persoas que participan dalgún dos seus servizos, “o sente seu” porque tomou parte no seu deseño.

Como contrapartida cómpre apuntar o peso ininterrompido que recae sobre unha minoría os custes persoais deste proxecto tanto na dispoñibilidade horaria como no sustento a todos os niveis. Un dos retos de futuro da entidade sería conservar o modo de facer da vida rural mantendo a idiosincrasia da entidade evitando o seu desarraigamento.

Nunha análise interna, que teña en consideración as súas debilidades e as súas fortalezas, quedarán expostos os retos de futuro aos que se enfronta a entidade.

Algún dos seus puntos frouxos son:

- A sustentabilidade nun futuro a medio prazo debido aos custos persoais que lles supón ás persoas cofundadoras -que viven no proxecto- e que dirixen ata a actualidade a organización.

- Xunta directiva con certa obsolescencia en determinados cargos e cun perfil androcéntrico.
- A fragmentación da base social da entidade debido a diferentes factores endóxenos e esóxenos.
- A lexislación e procedementos de control ou auditoría empregan un marcado corte urbano e esixen dunha rastrexabilidade difícil de cumprir por parte das e dos profesionais da entidade.
- A elevada dependencia de fondos subvencionados que require a entidade sitúa nun panorama desalentador e de incerteza, no que os bandazos do mercado laboral poden afectar a cobertura das necesidades das persoas usuarias ou participantes nas actuacións e as persoas empregadas que as atenden.
- A tensión entre o traballo técnico do equipo multidisciplinar caracterizado pola especialización das súas funcións, e a flexibilidade comunitaria idiosincrásica do proxecto.
- Un modelo de xestión directivo dificilmente sustentable nun futuro no medio ou longo prazo.

Algunha das súas fortalezas ou potencialidades:

- A posta en valor do modo de facer da vida rural caracterizada polo cotián e pola axuda mutua veciñal como prevención fronte á exclusión social.
- A actual xunta directiva podería renovarse mediante o acceso de novas persoas promovendo a paridade e equidade nos postos de representación.
- A xeración de recursos propios derivados dos servizos de proximidade para as persoas maiores seguen supoñendo ingresos económicos para a sustentabilidade dunha parte importante da entidade.
- Un grupo de persoas mozas nativas están vinculadas a través dunha relación laboral coa entidade.
- Equipo multidisciplinar con numerosas profesións que achegan riqueza e calidade ao proxecto que poderían implicarse no futuro da entidade.

10. APRENDIZAXES DA EXPERIENCIA

Segundo apuntan Rodríguez e Bohórquez (2010) a experiencia do C.D.R. “O Viso” non é algo seu (nin da Xunta Directiva que o dirixe na actualidade) senón do patrimonio da comunidade, da xente, do traballo feito... En ningún momento se tivo a tentación de querer crear o que xa existía; o empeño foi partir do que xa había feito ou houbo noutro momento, asumilo e axudalo,

darlle sentido. Desenvolver o que xa existe e está ben. Pero hai que ter “sensibilidade” para ver, e aquí sinalan que o afecto tamén se educa.

11. CONCLUSIÓNS

Tras a análise anterior poderían sinalarse unhas conclusións comparativas finais:

- Podería atribuírse a personalización e a dirección por control como unha das fraquezas do proxecto no tocante á súa insustentabilidade nun futuro a medio prazo; non obstante, existen outros modelos de xestión colaborativos e de cooperación cos que promover o futuro da entidade sen o seu desarraigo e identidade comunitaria.
- A actual xunta directiva está próxima ao seu envellecemento e maiormente masculinizada, pero pode dar paso ao ingreso de xente nova para equilibraren a presenza de mulleres e homes en postos de representación e incentivar a súa sustentabilidade.
- A excesiva burocratización que esixen as institucións tanto no referente a temas de xestión como na xustificación dos fondos subvencionados pode ser contrarrestada por persoal técnico capacitado.
- A intervención preventiva e proactiva desenvolvida que se anticipe ás demandas máis urxentes da poboación deberá aproveitar os recursos propios e a autonomía destas persoas concibidas como protagonistas na medida en que toman parte en accións centradas no seu desenvolvemento persoal e social.
- Para a sustentabilidade nun futuro a medio prazo da entidade deberá premiar a cooperación das persoas que asuman o desafío de vincularse ao seu futuro, coa máxima de permitir a conciliación da súa vida persoal, familiar e laboral.
- Máis alá da burocratización á que se ven sometidas as actuacións doutras entidades, debe acadarse o equilibrio preciso entre a profesionalización que requiren algunhas actuacións e as abordaxes áxiles e próximas ao contorno das persoas que pasan pola participación da comunidade en clave relacional e preventiva.

É de interese dende a perspectiva do traballo social o desenvolvemento dos seus tres niveis de intervención, dende o traballo social de casos, ao de grupos e ao enfoque comunitario; este último é característico da traxectoria da entidade como preventiva e proactiva das accións que se van desenvolver. Tamén o é a filosofía da axuda mutua veciñal como canle de acceso aos bens e servizos necesarios para a subsistencia, perspectiva afastada da caridade e beneficencia que non lles concede dereitos ás persoas que a reciben.

12. AGRADECEMENTOS

Agradecer a todas aquelas entidades públicas, privadas e á sociedade civil por contribuír a este proxecto colectivo e de cambio social.

En canto ás entidades públicas, cómpre mencionar os municipios da comarca por prestar a súa colaboración en materia de coordinación entre niveis de servizos sociais, os institutos de ensino secundario, os colexios de ensino primario... a entidades públicas como o Dispositivo Técnico Comarcal de Inserción Sociolaboral de Sarreaus, ás de iniciativa social como a Delegación local da Cruz Vermella, a Cáritas interparroquial etc.

Grazas tamén ás persoas voluntarias e/ou colaboradoras sociais, ás persoas con conciencia na xustiza social coas súas achegas á sociedade, loitando pola xustiza social e por un contrato social máis xusto e acorde ás persoas e aos dereitos humanos. As achegas dende o voluntariado e dende a comunidade dan sentido e enriquecen o proxecto preservando a súa identidade e, sen elas, moitas actuacións non terían a mesma implementación. A todas elas grazas.

Decembro 2018

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Centro de Desenvolvemento Rural O Viso (2013). *Memoria de actividades*. Recuperado de file:///C:/Users/PC/Downloads/2-20-11-34.admin.Memoria_de_actividades_CDR_O_Viso_2013.pdf
- Centro de Desenvolvemento Rural O Viso (2015). *Memoria de actividades*. Recuperado de http://www.cdoviso.org/memorias_cdoviso
- Centro de Desenvolvemento Rural O Viso (2016). *Memoria de actividades*. Recuperado de http://www.cdoviso.org/memorias_cdoviso
- Centro de Desenvolvemento Rural O Viso (2018). *Estatutos*. Recuperado de http://www.cdoviso.org/estatutos_cdoviso
- Cid, X.M. e Peres, A. (eds.), *Educación Social, Animación Sociocultural e Desenvolvemento comunitario* (927-936). Ourense: Universidade de Vigo.
- Decreto 61/2016, do 11 de febreiro, polo que se define a Carteira de servizos sociais de inclusión. DOG, do 8 de xuño de 2016, Núm. 108, pp. 22977 a 23035. Recuperado de https://www.xunta.gal/dog/Publicados/2016/20160608/AnuncioG0425-020616-0006_gl.pdf
- Dirección Xeral de Maiores e Persoas con Discapacidade. (2016). *Estratexia Galega de Envellecemento Activo dende a Innovación 2016-2020*. Consellería de Política Social da Xunta de Galicia

- Recuperado de http://politicassocial.xunta.gal/export/sites/default/Benestar/Biblioteca/Documentos/Estudios_e_informes/160822_Anexo_III_Estudo.pdf
- Freire, P. (1968). *Pedagogía do oprimido*. Recuperado de <http://www.servicioskoinonia.org/biblioteca/general/FreirePedagogiadelOprimido.pdf>
- La Voz de Galicia (2017). *El rural ¿en riesgo de exclusión?* Recuperado de https://www.lavozdegalicia.es/noticia/ourense/sarreaus/2017/06/07/rural-riesgo-exclusion/0003_20170607C7991.htm
- Lei 10/2013, do 27 de novembro, de inclusión social de Galicia. DOG, do 31 de decembro de 2013, núm. 249, pp. 52521 a 52585. Recuperado de http://politicassocial.xunta.gal/export/sites/default/Benestar/Biblioteca/Documentos/Lexislacions/Ley_10-2013_RISGA_GAL.pdf
- López, A. e Candía, F.X. (2014). A loita pola educación no rural galego: unha teima que non acouga. apuntamentos para unha historia do período 1975-2014. *Innovación Educativa*, (24), 173-214. Recuperado de <file:///C:/Users/PC/Downloads/2218-8998-1-PB.pdf>
- Martínez, T. e Díaz, B. (2009). *O desenvolvemento de novos servizos de proximidade para a atención das persoas maiores que viven en zonas rurais*. Portal Enclave Rural. IMSERSO. Recuperado de <http://www.acpge-rontologia.com/documentacion/nuevoserviciosdeproximidad.pdf>
- Rodríguez, A. (2002). *Unha experiencia de intervención social no medio rural galego: C.D.R. O Viso. Pero, ¿pódese considerar isto un centro de educación ambiental?* Recuperado de http://www.mapama.gob.es/es/ce-neam/articulos-de-opinion/2002-02oviso_tcm7-53054.pdf
- Rodríguez, A. (2007). “CDR O Viso”: o empeño de converter a recuperación da identidade en factor de desenvolvemento, en Cid, X.M. e Peres, A. (eds.), *Educación Social, Animación Sociocultural e Desenvolvemento comunitario* (927-936). Ourense: Universidade de Vigo.
- Rodríguez, A. e Bohórquez, C. (2010). Da perversidade de dar á urxencia de compartir. *En la calle*, (16), 24-27. Recuperado de <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3200382.pdf>
- Subirats, J. (2003). *Un paso más hacia la inclusión social. Generación de conocimiento, políticas y prácticas para la inclusión social*. Instituto de Gobierno y Políticas Públicas Universidad Autónoma de Barcelona. Madrid: Gráficas Arias Montano, S.A. Recuperado de <https://observatorio-lisboa.eapn.pt/ficheiro/Un-paso-m%C3%A1s-hacia-la-Inclusi%C3%B3n-Social.pdf>